

FÁBIÁN (T.) LÁSZLÓ (1978) Budapest

FÁBIÁN (T.) LÁSZLÓ

Észrevételek és javaslatok a közoktatás rendszerének korrekciójához V.

Közoktatás „nálunk és más nemzeteknél”¹

Bár sokak számára egyértelmű és világos, úgy érzem, mégis magyarázattal tartozom az előadásom címében elrejtett intertextualitással kapcsolatban. Az idézet Kazinczy méltán híres és közismert *Ortológusok és neológusok nálunk és más nemzeteknél* című eszmefuttatásából származik, amellyel 1819. augusztus 15-én, majdnem napra pontosan 198 esztendeje Széphalmon jelképesen lezárta vagy inkább nyugvópontra helyezte a nyelvújítási vitát. A megbékélés gesztusa párosult ebben az összegzés és a szintézis vágyával, ugyanakkor azt is tudnunk kell, a szakirodalomban egyre inkább az a kép rajzolódik ki, hogy Kazinczy továbbra is a termékeny diskurzusban gondolkodott, hiszen pontosan tudta, a valódi megoldásokhoz csakis a vita vezethet el.²

A teóriát igazolja az *Ortológusok és neológusok nálunk és más nemzeteknél* félreérthetetlen befejezése is, hiszen a Füredi Vida álneven publikáló Pázmándi Horváth Endrével egybehangzó, Szent Ágostontól átemelt latin idézetet valamiért kissé átformálva adja közre: „A szükséges dolgokban egység, a nem szükségesekben szabadság, de mindenben érvényesüljön a szeretet” – hangzik az eredetiben.³ Kazinczynál a legvégén szereplő és megbékélésre utaló, „statikus” mondatrész helyett egyértelműen és világosan az elmélyült tudományos küzdelem „mozgalmas” eszméje jelenik meg: „A szükséges dolgokban egység, a nem szükségesekben szabadság, a *harcban tisztességes fegyverek*.”⁴

Akárhogy is, meglehetősen nehéz nem meglátni a közös gondolkodás, az egység és a tisztességes küzdelem vágyával kapcsolatban megfogalmazott párhuzamot a reformkor előestéje és aktuális jelenünk között. Mindannyian tudjuk jól, hogy a közoktatásban is éppen erre a jövőt tervező és megalapozó stratégiaalkotásra, azt megelőzően szakmai és társadalmi egyeztetésre lenne égető szükség, amely a nemzeti egység közös eredőjének felkutatását feltételezi, de lássuk be, Kazinczy tisztánlátás, megoldáskeresés és kooperáció iránti vágya sem tűnik haszontalannak. Továbbra is azt állítom, feltételezzen a jelenség mögött ki-ki vérmérséklete és világlátása szerint tudatosságot, dilettantizmust vagy bármi mást, hogy a döntéseket érdemben befolyásoló politikai és közgondolkodásban évtizedek óta ezredrangú kérdés, mi történik az oktatás területén. Lehetne ez másként is, sőt, attól tartok, hogy a politikának ez az attitűdje komoly következmények nélkül nem tartható már fenn túl sokáig.

Akadnak azonban „szerencsésebb országok”, ahol egészen más folyamatokat érzékelni, hiszen a közoktatás helyzetének és szerepének vizsgálatakor a nemzetközi trendeket figyelve számos pozitív példát, divatos szókapcsolattal „jó gyakorlatot” láthat az ember. Olyanokat, amelyek főként kulturális, tradicionális, geopolitikai és társadalmi okok miatt változtatás nélkül, azaz egy az egyben semmiképpen sem vehetők át, sőt, nem is feltétlenül jelentenének minden felmerülő problémánkra valós és azonnali megoldást, ugyanakkor esetenként mégis példaértékű kísérletek, amelyekre a tapasztalatok mérlegelése és a megfelelő adaptálás után érdemes lenne komolyan figyelniük. Természetesen nem a mítoszokra és a városi legendákon alapuló feltételezésekre gondolok, amelyekkel kapcsolatban gyakorta hallani idealizáló vagy érdemtelenül túlértékelő véleményeket, hanem a valóban igazolható hatásokra és a bizonyítható vívmányokra. Nem létezik hibátlan és tökéletesen működő rendszer, elégedetlenkedők minden országban vannak, a pozitív példákat és folyamatokat érzékelve azonban reális igénynek tűnik, hogy a vitákból és az érvelésekből egyszer és mindenkorra hagyjuk el a „megoldhatatlan” és „lehetetlen” kategóriákat, mert tényleg lehetne jobban csinálni...

Érdemes figyelmünket elsőként egy viszonylag régi, 2007-ben készült OECD-kutatásra irányítanunk, amelyben többek között azt vizsgálták, mik lehetnek a közös vonások a különféle méréseken folyamatosan jól teljesítő iskolarendszerekben.⁵ Annak, aki egy kicsi affinitást is érez az oktatás rendszerszerű vizsgálatával kapcsolatban, semmiképpen sem lesz meglepő vagy váratlan a konk-

lúzióként megfogalmazott három állítás, ugyanakkor ideális esetben egy reprezentatív tudományos kutatás eredményei számunkra is kellő útmutatást és bizonyítékot jelenthetnének a megfelelően megválasztott célok és a várható tennivalók kijelöléséhez.

A tanulmány első komoly tételmondata szerint egy jól működő oktatási rendszerben csakis a megfelelő emberek válhatnak tanárrá. Talán nem szorul hosszas magyarázatra, de ez lényegében azt jelenti, hogy nagy a verseny a tanári pályára készülők között, és ennek megfelelően főként azok kerülnek be a tanárképzés folyamatába, akik arra valóban alkalmasak. Számos modell létezik a szelektálással kapcsolatban, Angliában a toborzás hatásában hisznek, és mint a versenyszférában, komoly reklámkampányt folytatnak a legjobbakért, Finnországban pedig egy többkörös eljárással igyekeznek a megfelelően rátermett jelölteket kiválasztani.⁶ A felsőoktatási felvételi első fordulójában általános műveltséget firtató kérdéseket tesznek fel, hiszen elképzelésük szerint minden leendő tanár számára, saját szakjaitól függetlenül, egyaránt alapvető és elengedhetetlenül fontos az írás, az olvasás, a számolás vagy éppen a problémamegoldás képessége. Az ezt követő második szakaszban, amelyet már maguk az egyetemek kontrollálnak (ez is meglehetősen fontos komponens), a kommunikációval és a tanulási készségekkel összefüggő kérdések elé állítják a kandidálókat, a harmadik körös személyes beszélgetésbe pedig már a leendő munkahelyet, azaz a középiskolát is bevonják. Ennek a komoly szakmai szűrésnek az a következménye, hogy Finnországban a tanárszakok nagy népszerűségnek örvendenek (nyolc-tízszeres, alkalmanként akár még magasabb túljelentkezési rátával), hiszen a fiatalok a valódi karrier és érvényesülés lehetőségét látják benne, ugyanakkor a túlképzéstől sem kell tartaniuk, azaz attól, hogy ne tudnának elhelyezkedni valahol, ha majd befejezték tanulmányaikat. Többek között kezdő fizetésük is azért magas, amelyet aztán az idők során relatíve kisebb emelések követnek, hogy valóban a legjobbak választhassák a tanári pályát. Megállapíthatjuk: nem elhanyagolható tényező tehát a szelektálás folyamata, ugyanakkor az önmagában kevés, a tanárképzés minőségének és színvonalának emelkedése nélkül „mit sem ér”.

A kutatás eredményeire alapozó következtetés értelmében ugyanis egy jól teljesítő iskolarendszerben a felvételi szűrésen túl legalább annyira fontos, hogy a jelentkezők képzési folyamatuk során hatékony oktatókká válhassanak. Ráadásul ez a folyamat számos országban nem ér véget az egyetem elvégzésével, ugyanis a későbbiekben, gyakorló és aktív éveik során is rendelkezésükre állnak magas színvonalú és hasznos továbbképzések, amelyek biztosítják az állandó szakmai fejlődést.

A tanulmány útmutatása szerint mindezekhez harmadik elemként még az alap- és középfokú oktatás kiegyensúlyozottsága, stabilitása és megfelelő minősége is társul, azaz a mindenki számára elérhető magas színvonalú iskola, függetlenül attól, hogy éppen az ország melyik pontján él. Ez az elvárás olyannyira nem pusztán fikció és fantazmagória, hogy a gyakorta idézett finn iskolareformnak a hatvanas évektől éppen ez vált az egyik alapvetésévé, hiszen a komprehenzív modell elsődleges célja éppen a regionális egyenlőség megteremtése volt, azaz a családok gazdasági és társadalmi differenciáiból adódó egyenlőtlenségek mérséklése, a színvonalas oktatás biztosítása akár a leggyéresebb területen lakók számára is.⁷ Az oktatásirányítás reformja ezzel együtt kiterjedt a szubszidiaritás elvének megfelelően arra is, hogy a központilag meghozott, így természetesen mindenkire egyformán vonatkozó döntéseket decentralizált folyamatok követhessék, kellő tanári szabadsággal. A finn szisztéma ennek megfelelően tehát nem tágítja az ollót az elit és a hátrányos helyzetű diákok között, hanem a társadalmi mobilitás eszközével a valódi felemelkedés lehetőségét kínálva éppen szűkíti azt. Hozzá kell azonban tenni, nem önigazolásként, hiszen bármilyen tanulmányt olvas is az ember a témával kapcsolatban, mindenhol azzal kezdik, hogy a szakmai és politikai egyetértésben meghozott határozott és előremutató politikai döntések minden esetben széles körű társadalmi egységre épültek.

A magyar oktatás állapotának rendszerszintű vizsgálata egyértelműen azt mutatja, hogy mivel a fentiek közül egyik szempont sem érvényesül maradéktalanul, nem is tartozunk a jól teljesítő mechanizmusok közé. Ha például az első tényezőt, a megfelelő emberek tanárrá válásnak kérdését nézzük, azt a szomorú helyzetet látjuk, hogy valójában nem a tanárszakok azok a helyek, ahova a legmagasabb pontszámmal lehet bejutni a felsőoktatásba, sőt, nem az egyemet végzettek felső harmadából kerülnek ki a tanárok, márpedig ameddig ez így marad, ne is számítsunk a rendszer egészét érintő valós előrelépésre. A már említett OECD-tanulmányban egyébként ezzel összefüggésben azt is jelzik, hogy a leggyorsabban fejlődő oktatási rendszerekben hihetetlenül magas a tanári pálya presztízse, többek között éppen azért, mert nehéz és küzdelmes a tanárképzés folyamatába

bekerülni.⁸ Azért is jelenthet ez komoly motivációt, mert úgy tűnik, sikerült hatékony módszereket alkalmazni a jelentkezők kiválasztásakor, ahogy erről korábban már ejtettünk is szót. Természetesen folyamatosan visszatérő szempontként hozzáteszik, irreális és inkorrekt elvárás a magas presztízs és a megfelelő motiváció tisztességesen megfizetett munka nélkül: kétségtelen, átlag feletti bérekre lenne szükség.

Az Európai Bizottság 2012-es *Kulcsadatok az oktatásban* című tanulmánya azzal egészíti ki a béremelési kérdéskört, hogy hiába a növekvő tanári fizetés, ha egyre nehezebb a megélhetés, és bár magasabb a jövedelem, de az nem elegendő a vásárlóerő fenntartásához, ráadásul ezzel párhuzamosan érzékelhető az a tendencia is, hogy nő az aktív tanítási órák száma, azaz a pedagógusok terhelése is.⁹ Az OECD vizsgálata az idézett szempontokon túl többek között a túlzottan magas osztálylétszámból adódó problémákra, valamint a nagyfokú tanári szabadság iránti igény jogosságára is felhívja a figyelmet.

Végezetül egy világos, megfontolandó, bár egyáltalán nem újszerű alapvetést szeretnék felidézni a kutatásból. Amikor a tíz legjobban teljesítő oktatási rendszer vizsgálatát kiegészítették a gyorsan és látványosan fejlődőkével, az összesített adatok alapján arra a következtetésre jutottak, amely tulajdonképpen visszaigazolta korábbi felvetésüket, hogy a tanulás minőségét csakis a tanítás, a tanárok minőségén keresztül lehet javítani. Azaz a képlet egyszerű: ha azt szeretnénk, hogy motiváltabbak, felkészültebbek és versenyképesebbek legyenek a diákjaink, figyelmünket a tanárképzés minőségére, a tanárok társadalmi és anyagi megbecsülésére, a szakma presztízsének növelésére kellene összpontosítanunk.

JEGYZETEK

¹ A XVIII. nyári Széphalmi Diétán elhangzott előadás szerkesztett és rövidített változata.

² CZIFRA Mariann, *Ortológus és Neológus*, Irodalomtörténet, 2012/4, 486.

³ CZIFRA, *i. m.*

⁴ KAZINCZY Ferenc, *Ortológusok és neológusok nálunk és más nemzeteknél = Kazinczy Ferenc művei I., Versek, műfordítások, széppróza, tanulmányok*, Szépirodalmi, Budapest, 1979, 813–834.

⁵ *Mi áll a világ legsikeresebb iskolai rendszerei teljesítményének hátterében?*, <http://mek.oszk.hu/09500/09575/09575.pdf>

⁶ http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/orszagtanulmany_-_finnorszag.pdf

⁷ Uo.

⁸ *Mi áll a világ..., i. m.*

⁹ *Kulcsadatok az Oktatásban 2012*, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/134HU_HI.pdf

